

การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร:

จากทฤษฎีสู่การนำไปใช้

การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร: จากทฤษฎีสู่การนำไปใช้

ผู้เขียน	ชมภูณัฐ พุฒิเนตร เอกเกื้อบุญ
บรรณาธิการบริหาร	จุฑาทิพย์ สุกาญจนาศเรษฐ์
ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร	กฤษฎากัญจน์ โป้ฟ้า
บรรณาธิการ	ณัฐธยาน์ เตชะยิ่งไพบูลย์
กองบรรณาธิการ	ชุติมา สัมพันธ์
ศิลปกรรม	พลิษฐ์สัทคุณ จุลละมณฑล, วีรดิล อารังวิชัย

หนังสือเล่มนี้สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2565 Copyright © 2022
ห้ามนำส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้เพื่อผลิตใหม่ ห้ามทำซ้ำหรือละเมิดลิขสิทธิ์โดยส่งเนื้อหา
สาระสำคัญ ทั้งทางอิเล็กทรอนิกส์และรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการถ่ายเอกสาร ทำสำเนา หรือเก็บข้อมูล
ทุกรูปแบบ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ชมภูณัฐ พุฒิเนตร เอกเกื้อบุญ.

การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร: จากทฤษฎีสู่การนำไปใช้. -- นนทบุรี: สยามจุลละมณฑล,
2568.

196 หน้า

1. การศึกษา -- หลักสูตร. 2. การพัฒนาการศึกษา. I. ชื่อเรื่อง.

375

ISBN 978-616-94804-4-0

พิมพ์ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2568

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย

บริษัท สยามจุลละมณฑล จำกัด

เลขที่ 98/28 ถนนเกตอำพัฒนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

โทร. 063 451 9359, 061 519 3641, 092 425 5229

www.siamclmt.com • Email: siamclmtcenter@siamclmt.com

ราคา 320 บาท

คำนำสำนักพิมพ์

การปฏิรูปการศึกษากับการพัฒนาหลักสูตรนั้นสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ประกอบของการเรียนการสอนจะต้องปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงเสมอ รวมถึงจำเป็นต้องพัฒนานวัตกรรมให้ทันสมัยเพื่อรองรับแนวคิดใหม่ เช่น เพิ่มทักษะด้านดิจิทัล กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนมุ่งพัฒนาความสามารถการแก้ปัญหา เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่ดีให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ตลอดจนเตรียมผู้เรียนให้พร้อมมุ่งสู่ตลาดแรงงานในอนาคต ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรนั้นยังต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการด้านเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคให้แก่ผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การปฏิรูปการศึกษายังมักจะเกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้หรือแนวทางการสอน เช่น จากการสอนให้ท่องจำสู่การเรียนรู้แบบลงมือทำ (active learning) โดยผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องออกแบบเนื้อหาและขั้นตอนการสอนให้เอื้อต่อวิธีการเรียนรู้นี้ ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิรูปการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว ทั้งยังควรปรับเปลี่ยนเทคนิคการเรียนการสอนควบคู่กับการออกแบบพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้แน่ใจว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสร้างแนวโน้มการพัฒนาทักษะที่ดีแก่ผู้เรียนและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมได้

ตำรา “การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร: จากทฤษฎีสู่การนำไปใช้” เล่มนี้ จัดทำโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมภูษ พุฒิเนตร เอกเกื้อบุญ ซึ่งสำนักพิมพ์ตระหนักถึงคุณประโยชน์ที่มีต่อผู้อ่านทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้และเข้าใจความหมายความสำคัญของการออกแบบรวมถึงพัฒนาหลักสูตรที่ใช้จัดการเรียนรู้ ทั้งยังมีตัวอย่างแบบฝึกทักษะต่าง ๆ เพื่อช่วยวางแผนจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยผู้อ่านจะได้รับสาระความรู้และประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติการเขียน ออกแบบหรือพัฒนาหลักสูตร ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นจนเป็นรูปธรรมที่จะใช้จัดทำแผนการสอน ซึ่งนับเป็นคุณูปการยิ่งของตำราอันทรงคุณค่าเล่มนี้ ทั้งยังส่งผลให้ผู้อ่านปฏิบัติจริงและต่อยอดพัฒนาวิธีจัดทำหลักสูตรรูปแบบใหม่สู่อนาคตต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

สำนักพิมพ์สยามจุลละมณทล

คำนำผู้เขียน

ตำรา “การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร: จากทฤษฎีสู่การนำไปใช้” ผู้เขียนจัดทำโดยใช้องค์ความรู้จากการศึกษาสาขาวิชาวัตกรรมการเรียนรู้และเทคโนโลยี สาขาวิชาวัตกรรมการหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประสบการณ์จากการสอนและทำงานวิจัย โดยรายละเอียดของเนื้อหา มี 7 บท ประกอบด้วย ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา วัตกรรมการศึกษา เพื่อการจัดการเรียนรู้ การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้สู่ห้องเรียน การวัดและประเมินผล การเรียนรู้ การประเมินหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ และปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีหลักการและแนวปฏิบัติพร้อมทั้งตัวอย่าง ซึ่งผู้เขียนมีเจตนาธรรมที่จะใช้ตำราเล่มนี้เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาการพัฒนาหลักสูตร และให้ความรู้เบื้องต้นด้านการพัฒนาหลักสูตรสำหรับผู้สนใจ

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนนักศึกษาที่อ่านตำราเล่มนี้จะมีสุขกับการเรียนรู้ ออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรอย่างมีคุณภาพ หากผู้ใช้ตำราเล่มนี้ มีข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์เพื่อปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์ขึ้น ผู้เขียนยินดีรับข้อเสนอด้วยความขอบคุณยิ่ง

ประโยชน์อันใดที่เกิดจากตำราเล่มนี้ ขออุทิศเพื่อบูชาคุณแต่ครูผู้ยิ่งใหญ่ของผู้เขียน ได้แก่ บิดา มารดา ผู้มีพระคุณสูงสุด ครู อาจารย์ ผู้ให้ปัญญาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และเจ้าของผลงานทุกท่านที่ใช้อ้างอิงในตำราเล่มนี้

ชมภูษ พุฒิเนตร เอกเกื้อบุญ
มิถุนายน 2568

	หน้า
คำนำสำนักพิมพ์	3
คำนำผู้เขียน	4
บทที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร	12
ความหมายของหลักสูตร	13
ความสำคัญของหลักสูตร	15
องค์ประกอบของหลักสูตร	16
ประเภทของหลักสูตร	18
ระดับของการพัฒนาหลักสูตร	21
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร	22
สรุป	31
บทที่ 2 การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา	32
ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา	33
ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา	34
องค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา	36
การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในประเทศไทย	38
วิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา	45
การกำหนดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะพึงประสงค์ของผู้เรียน	48
การจัดทำโครงสร้างหลักสูตร	50
การเขียนคำอธิบายรายวิชา	53
การจัดทำโครงสร้างรายวิชา	66
สรุป	70
บทที่ 3 นวัตกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้	71
ความหมายของนวัตกรรมการศึกษา	72
ความสำคัญของนวัตกรรมการศึกษา	73

ขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา	74
นวัตกรรมประเภทรูปแบบวิธีการและเทคนิคจัดการเรียนรู้	74
นวัตกรรมประเภทผลิตภัณฑ์/สิ่งประดิษฐ์	83
นวัตกรรมการศึกษาในศตวรรษที่ 21	85
สรุป	89

บทที่ 4 การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้สู่ห้องเรียน	90
ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้	91
ขั้นตอนจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้	93
องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้	94
การเขียนส่วนนำของแผนการจัดการเรียนรู้	95
การเขียนมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และผลการเรียนรู้	96
การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้	97
การเขียนสาระสำคัญหรือความคิดรวบยอด	104
การเขียนสาระการเรียนรู้	105
การเขียนกิจกรรมการเรียนรู้	105
การเขียนวิธีวัดและประเมินผลการเรียนรู้	107
การกำหนดสื่อ/แหล่งการเรียนรู้	108
การบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้	108
รูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้	109
ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้	113
สรุป	116

บทที่ 5 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	117
สาระสำคัญเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	118
ความหมายของการวัด การประเมินผล และการประเมินคุณค่า	119
หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	120
องค์ประกอบของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	121
ประโยชน์ของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	122
รูปแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	123

ความสัมพันธ์ของรูปแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ กับการจัดการเรียนรู้	124
วิธีการวัดผลและเครื่องมือวัดประเมินผลการเรียนรู้	125
คุณภาพของเครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนรู้	132
การประเมินตามจริง	133
สรุป	136
บทที่ 6 การประเมินหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้	137
การประเมินหลักสูตร	138
การประเมินหลักสูตรในศตวรรษที่ 21	139
การดำเนินการเพื่อประเมินหลักสูตร	141
การนำหลักสูตรไปใช้	144
ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้	147
บทบาทของผู้เกี่ยวข้องเพื่อนำหลักสูตรไปใช้	148
สรุป	150
บทที่ 7 ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	151
กิจกรรมที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน และการกำหนดวิสัยทัศน์	153
กิจกรรมที่ 2 การกำหนดพันธกิจ และจุดมุ่งหมาย	154
กิจกรรมที่ 3 การกำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะพึงประสงค์	155
กิจกรรมที่ 4 การกำหนดโครงสร้างหลักสูตร	156
กิจกรรมที่ 5 การเขียนคำอธิบายรายวิชา	157
กิจกรรมที่ 6 การจัดทำโครงสร้างรายวิชา	161
กิจกรรมที่ 7 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และเครื่องมือการวัดและประเมินผล	162

ภาพที่	หน้า
1.1 แผนภูมิความหมายของหลักสูตรตามอักษรย่อ SOPEA	14
1.2 แผนภูมิความสำคัญของหลักสูตร	16
1.3 การจัดหลักสูตรแบบแกนในลักษณะหลอมวิชา	19
1.4 การจัดหลักสูตรแบบแกนโดยใช้ปัญหาเป็นจุดร่วม	20
1.5 การจัดกลุ่มตามจุดเน้นของหลักสูตร	21
1.6 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์	23
1.7 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ	25
1.8 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์	26
1.9 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโอลิว	28
1.10 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบแฮมป์	29
1.11 แผนภูมิขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร	30
2.1 องค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา	37
2.2 กระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	41
2.3 แผนภูมิกระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	42
2.4 แผนภูมิความสัมพันธ์ระหว่างวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมาย	45
2.5 องค์ประกอบของคำอธิบายรายวิชา	57
3.1 กรอบแนวคิด TPACK	86
4.1 ประเภทของการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้	92
4.2 การแปลงหลักสูตรสู่การจัดการเรียนรู้	93
4.3 พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน	97
4.4 เปรียบเทียบระดับขั้นของพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย	98
5.1 องค์ประกอบของไตรยางศ์การศึกษา	118
5.2 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษา	119
5.3 ความสัมพันธ์ของรูปแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้กับการจัดการเรียนรู้	124

6.1 ความสัมพันธ์แบบคู่ขนานของหลักสูตรกับการสอน	145
6.2 ความสัมพันธ์แบบประสานร่วมของหลักสูตรกับการสอน	146
6.3 ความสัมพันธ์แบบการเป็นศูนย์กลางร่วมกันของหลักสูตรกับการสอน	146
6.4 ความสัมพันธ์แบบวงจรของหลักสูตรกับการสอน	147
6.5 แผนภูมิสรุปขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้	148

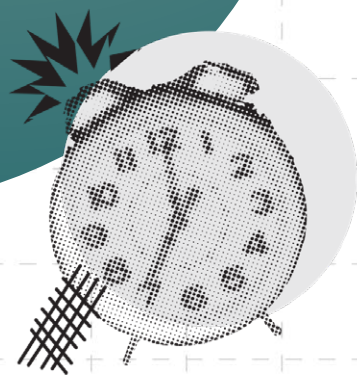

ตารางที่	หน้า
4.1 ระดับพฤติกรรมและการแสดงออกด้านพุทธิพิสัย	100
4.2 ระดับพฤติกรรมและการแสดงออกด้านทักษะพิสัย	101
4.3 ระดับพฤติกรรมและการแสดงออกด้านจิตพิสัย	102
5.1 ตัวอย่างองค์ประกอบของการวัด รายวิชาการพัฒนาหลักสูตร เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21	121
5.2 ตัวอย่างการประเมินของรายวิชาการพัฒนาหลักสูตร เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21	122
6.1 ความสัมพันธ์ของการประเมินและการตัดสินใจ	141

บทที่ 1

ความรู้พื้นฐาน
เกี่ยวกับหลักสูตร

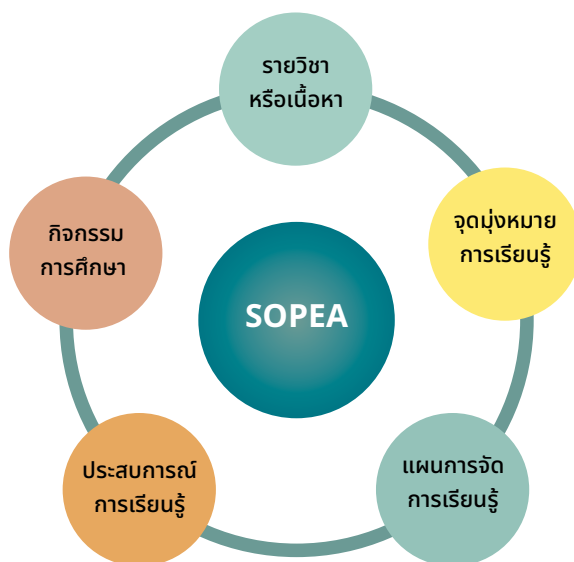

การปฏิรูปการศึกษาไทยในปัจจุบัน กระจายอำนาจทางการศึกษาให้สถานศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะด้านหลักสูตรและการสอน ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 กล่าวถึงการพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ว่า หากบุคคลได้รับการพัฒนาศักยภาพ ทุกช่วงวัย ก็จะมีสมรรถนะที่จำเป็นต่อโลกยุคใหม่ ทั้งยังมีคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม รวมถึงมีคุณธรรม จริยธรรม และภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงฉับพลันอย่างพลิกโฉมของโลก ซึ่งจะช่วยให้นักศึกษาดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ดังนั้น หลักสูตรจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะกำกับทิศทางการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคน ซึ่งบทนี้จะกล่าวถึง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร ได้แก่ ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ ประเภทของหลักสูตร ระดับของการพัฒนาหลักสูตร และรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจหลักสำคัญเบื้องต้นก่อนจะเรียนรู้เนื้อหาเชิงลึกต่อไป

ความหมายของหลักสูตร

คำว่า “หลักสูตร” (curriculum) มีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า “race-course” หมายถึง “เส้นทางที่ใช้วิ่งแข่งขัน” ซึ่งเมื่อใช้ความหมายนี้เปรียบเทียบกับระบบการศึกษา ก็จะหมายถึง การที่ผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาในระดับหรือหลักสูตรใดนั้น ผู้เรียนก็ต้องเผชิญและฝ่าฟันกับอุปสรรค ความยากของวิชาหรือประสบการณ์เรียนรู้ตามลำดับขั้นที่กำหนดเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของหลักสูตร ทั้งยังคาดหวังให้ผู้เรียนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ และดำรงชีวิตในสังคมแห่งโลกอนาคตอย่างประสบความสำเร็จ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) ทั้งนี้ ประเทศไทยใช้คำว่า “หลักสูตร” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “syllabus” ปรากฏในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พุทธศักราช 2503 ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็น “curriculum” (บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2553) โดยการนิยามความหมายของหลักสูตรในปัจจุบัน หมายถึง มวลประสบการณ์ทางการเรียนรู้ที่กำหนดในรายวิชา กลุ่มวิชา เนื้อหาสาระ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) ซึ่งผู้เขียนอธิบายความหมายในรูปแบบแผนภาพของหลักสูตรตามอักษรย่อ SOPEA ดังแผนภูมิที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 แผนภูมิความหมายของหลักสูตรตามอักษรย่อ SOPEA
ที่มา: ผู้เขียน

จากภาพที่ 1.1 แผนภูมิความหมายของหลักสูตรตามอักษรย่อ SOPEA แสดงความหมายของหลักสูตรหลายประการ ดังนี้

1. รายวิชาหรือเนื้อหาการเรียนรู้ และวิชาบังคับ (curriculum as subject and subject matter) ซึ่งจัดอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างทุกประสบการณ์ให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองจนจบการศึกษา (Bobbitt, 1918; Good, 1973)

2. จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ (curriculum as objectives) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนวางแผนให้ผู้เรียนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในและนอกห้องเรียน (Lavatelli et al., 1972)

3. แผนจัดการเรียนรู้หรือประสบการณ์คาดหวังให้แก่ผู้เรียน (curriculum as plan) ซึ่งประกอบด้วยจุดประสงค์ การจัดเนื้อหา วิธีจัดการเรียนการสอน รวมถึงการวัดและประเมินผล (Taba, 1962)

4. ประสบการณ์การเรียนรู้ทุกรูปแบบ (curriculum as learners experiences) ซึ่งโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง (wheeler, 1974)

5. หลักสูตรหรือกิจกรรมทางการศึกษา (curriculum as educational activities) ซึ่งจัดให้แก่ผู้เรียน

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรสำคัญต่อระบบการศึกษาหลายประการ ทั้งยังเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา รวมถึงสำคัญกับบุคลากรทุกภาคส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2565)

1. ความสำคัญต่อผู้เรียนและผู้ปกครอง โดยหลักสูตรจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถหรือคุณลักษณะพึงประสงค์ เช่น กรณีผู้ปกครองรับทราบรายละเอียดของการเข้ารับการศึกษ ทั้งด้านเนื้อหาสาระ ระยะเวลา ความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะพึงประสงค์ เมื่อสำเร็จการศึกษา ก็จะช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจหรือวางแผนส่งเสริมสนับสนุนผู้เรียนตลอดหลักสูตรรวมถึงการศึกษาต่ออย่างเป็นระบบได้

2. ความสำคัญต่อผู้สอน หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางผู้สอนเพื่อจัดการเรียนรู้ให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย ทั้งยังช่วยให้ผู้สอนทราบจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ แนวทางจัดการเรียนรู้ แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ได้

3. ความสำคัญต่อผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา หลักสูตรช่วยให้ผู้บริหารการศึกษากำหนดนโยบายการศึกษาให้คล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทั้งยังช่วยบริหารการศึกษาให้เอื้อต่อการนำหลักสูตรไปใช้

4. ความสำคัญต่อการจัดการศึกษา หลักสูตรเป็นหลักสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อกำหนดเป้าหมาย เนื้อหาสาระ แนวทางจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการบริหารจัดการ รวมถึงการประกันคุณภาพ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความสำคัญต่อชุมชน หลักสูตรเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอันเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวมถึงชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทการจัดการศึกษาในสถานศึกษาด้วย

6. ความสำคัญต่อผู้รับผลผลิตของหลักสูตร หลักสูตรมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างคุณภาพให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรเพื่อให้สังคม หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ยอมรับ

7. ความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ หลักสูตรเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศในอนาคต เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะพึงประสงค์ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศให้มั่นคงต่อไป

โดยผู้เขียนสรุปรายละเอียดดังกล่าวเป็นแผนภูมิ ดังภาพที่ 1.2

ภาพที่ 1.2 แผนภูมิความสำคัญของหลักสูตร

ที่มา: ผู้เขียน

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรมีประโยชน์โดยตรงต่อผู้ที่将会เลือกใช้ในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งแต่ละหลักสูตรอาจมีองค์ประกอบอื่น ๆ เพิ่มเติมต่างกันเพื่อให้ชัดเจนตามเหตุผลหรือความจำเป็น โดยนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ดังนี้

ทาบ (Taba, 1962) สรุปองค์ประกอบของหลักสูตรว่า ทุกหลักสูตรไม่ว่าจะออกแบบอย่างไรก็ตาม จะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ 1) จุดมุ่งหมายทั่วไป 2) จุดมุ่งหมายเฉพาะ 3) เนื้อหาสาระ ซึ่งบางครั้งหลักสูตรอาจเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้วย และ 4) การประเมินผลผลิตของหลักสูตร

ไทเลอร์ (Tyler, 2013) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) จุดมุ่งหมายหรือประสบการณ์การเรียนรู้ 2) เนื้อหาวิชา 3) วิธีการจัดประสบการณ์เรียนรู้ และ 4) การประเมินผลการเรียนรู้ โดยตั้งคำถาม 4 ประการ คือ

1. โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างไร
2. โรงเรียนจะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างไร
3. โรงเรียนจะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอย่างไร
4. โรงเรียนจะมีวิธีการประเมินผลตามจุดมุ่งหมายอย่างไร

อนสไตน์ และ ฮันกินส์ (Ornstien & Hunkins, 2003) อธิบายว่า การออกแบบหลักสูตรมี 4 องค์ประกอบ คือ 1) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 2) วิธีการจัดการเรียนรู้ 3) เนื้อหาสาระ และ 4) การประเมินผล ซึ่งจะตอบคำถาม 4 ประการได้ คือ 1) ผู้จัดหลักสูตรจะทำอะไร 2) เนื้อหาสาระของหลักสูตรคืออะไร 3) กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างไร และ 4) เครื่องมือการประเมินผลของหลักสูตรคืออะไร

พิชิต ฤทธิจรูญ (2565) เสนอว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ คือ 1) หลักการ คือหลักคิดหรือแนวทางของหลักสูตรที่ใช้เป็นฐานความคิดของการจัดการศึกษา 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ความประสงค์หรือความต้องการที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของหลักสูตรที่มุ่งหวังให้เกิดแก่ผู้เรียน 3) เนื้อหาสาระการเรียนรู้ หมายถึง สาระของความรู้ เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ที่กำหนดในหลักสูตรเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือแนวทางจัดการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรม วิธีการและขั้นตอนดำเนินงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 5) สื่อการเรียนการสอน หมายถึง อุปกรณ์ เครื่องมือ เอกสาร ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาสาระเร็วขึ้น และ 6) การวัดและประเมินผล เป็นขั้นตอนการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

คิระลักษณ์ มหาชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2565) สรุปองค์ประกอบสำคัญของหลักสูตร คือ 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) เนื้อหาสาระ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผล

จากรายละเอียดข้างต้นแสดงถึงองค์ประกอบหลักสูตรของนักการศึกษาส่วนใหญ่ที่คล้ายกัน แม้จะเสนอจำนวนองค์ประกอบไม่เท่ากัน เนื่องจากเหตุผลและความจำเป็นของแต่ละหลักสูตร เช่น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีองค์ประกอบเสริมเพิ่มเติมหลายประการคือ วิสัยทัศน์ หลักการ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สารการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ระดับการศึกษา การจัดเวลาเรียน โครงสร้างเวลาเรียน การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผลการเรียน และการบริหารจัดการหลักสูตร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งสะท้อนว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจำนวนหลายองค์ประกอบก็เพื่อความชัดเจน ทั้งยังมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดทำขึ้นเพื่อให้ระดับท้องถิ่นและสถานศึกษาใช้เป็นกรอบหรือทิศทางจัดทำหลักสูตร รวมถึงจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประเภทของหลักสูตร

การจัดทำหลักสูตรจะเน้นองค์ประกอบสำคัญ 7 รูปแบบ คือ (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล และคณะ, 2565)

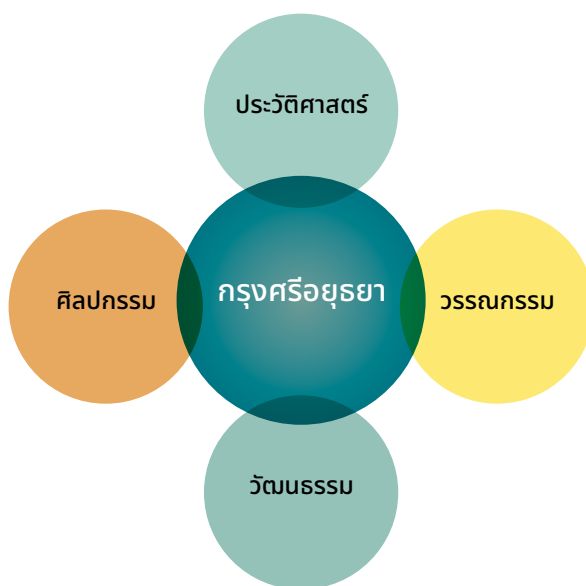
1. หลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชา (subject-matter-curriculum) โดยหลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชาหรือหลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (subject-centered-curriculum) เป็นหลักสูตรเก่าแก่มากที่สุด ทั้งยังออกแบบตามปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (essentialism) และนิรันตรนิยม (perennialism) สอดคล้องกับการสอนที่ใช้วิธีบรรยาย โดยกำหนดเนื้อหาแบบแยกรายวิชาเพื่อเน้นสอนเนื้อหาสาระเฉพาะวิชา เช่น คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
2. หลักสูตรแบบหมวดวิชา (broad-field-curriculum) ออกแบบตามปรัชญาสารัตถนิยมและพิพัฒนาการนิยม (progressivism) เป็นหลักสูตรที่กำหนดเนื้อหาวิชาแบบกว้าง ๆ โดยใช้ความรู้ของแต่ละกลุ่มวิชาผสานเป็นหมวดเดียวกัน เช่น หมวดสังคม จะรวมวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งจะเน้นการสอนแบบผสานเนื้อหาวิชาหรือแบบบูรณาการ
3. หลักสูตรแบบบูรณาการ (integrated curriculum) ออกแบบตามหลักสูตรแบบหมวดวิชา ทั้งยังรวมประสบการณ์เรียนรู้จากหลายสาขาวิชาเพื่อจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่ทำให้ไม่เหลือ

เอกลักษณ์ของวิชาเดิม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษานั้น ผู้สอนจะจัดทำหน่วยการเรียนรู้ซึ่งอาจใช้หลักการบูรณาการมาตรฐานการเรียนรู้ หรือบูรณาการเนื้อหาภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้

4. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (correlated curriculum) ออกแบบตามปรัชญาพัฒนาการนิยม และสารัตถนิยม โดยเป็นหลักสูตรเน้นเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์กับเอกลักษณ์ของแต่ละวิชา เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่สัมพันธ์กันอย่างมาก โดยใช้องค์ความรู้คณิตศาสตร์ ทั้งการวัดปริมาณพื้นฐานและสมการคณิตศาสตร์เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์

5. หลักสูตรแบบแกน (core curriculum) อาจจัดเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ (นิรมล ศตวุฒิ, 2543)

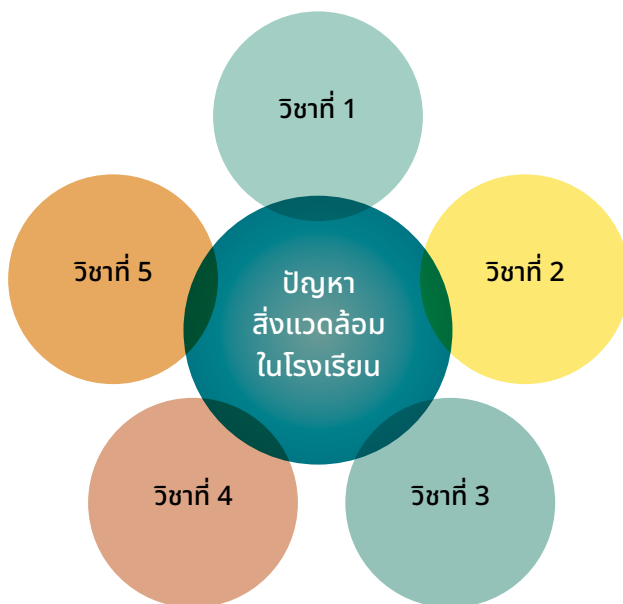
5.1 การประยุกต์ใช้ความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อหลอมรวมกันเป็นวิชาหรือเนื้อหาความรู้จากเรื่องเดียวกันจัดทำเป็นลักษณะหลักสูตรแกนแบบหลอมวิชา เช่น การเรียนรู้เรื่องกรุงศรีอยุธยา ก็จะเรียนเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม วัฒนธรรม และศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาด้วย

ภาพที่ 1.3 การจัดหลักสูตรแบบแกนลักษณะหลอมวิชา

ที่มา: ผู้เขียน

5.2 การใช้ความรู้สาขาต่าง ๆ ร่วมกับปัญหาที่พบ โดยจัดเป็นหลักสูตรที่ใช้ปัญหาเป็นแกน ช่วยให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงเพื่อแก้ปัญหาจากหลายแหล่งความรู้ เช่น ใช้หัวข้อปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเป็นจุดร่วม

ภาพที่ 1.4 การจัดหลักสูตรแบบแกนโดยใช้ปัญหาเป็นจุดร่วม

ที่มา: ผู้เขียน

6. หลักสูตรที่เน้นกระบวนการสังคมและการดำเนินชีวิต (social process and life function curriculum) ออกแบบตามปรัชญาปฏิรูปนิยม (reconstructionism) เน้นจัดเนื้อหาให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของคนในสังคม เช่น การประกอบอาชีพ ชีวิตครอบครัว

7. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (activity or experience curriculum) ออกแบบตามปรัชญาพัฒนาการนิยม โดยเน้นกิจกรรม ประสบการณ์ หรือความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อจัดหลักสูตร

จากประเภทของหลักสูตรดังกล่าว ผู้เขียนจัดกลุ่มตามจุดเน้นของหลักสูตรเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) หลักสูตรเน้นเนื้อหาวิชา 2) หลักสูตรเน้นผู้เรียน และ 3) หลักสูตรเน้นสังคม ดังภาพที่ 1.5